

ET BIBLIOTHECAE HABENT SUA FATA. OSUDY KNIŽNICE ARCIBISKUPSKÉHO GYMNÁZIA V TRNAVE V 20. STOROČÍ

Erika Juríková – Nicol Sipekiová

Dejiny gymnázia do roku 1918¹

Mesto Trnava patrilo od najstarších čias medzi obchodné a kultúrne centrá, k čomu nepochybne prispela aj výhodná poloha, keďže Trnava leží na križovatke obchodných ciest. Ruka v ruke s hospodárskym rozmachom a politickým významom išla aj úroveň vzdelávacích inštitúcií v meste, ktorá bola tradične veľmi vysoká.

Najstaršou trnavskou školou bola mestská škola, ku ktorej v roku 1543 pribudla po obsadení Ostrihomu Turkmi a presťahovaní ostrihomskej kapituly do Trnavy aj kapitulná škola. Po menovaní Mikuláša Oláha za ostrihomskeho arcibiskupa došlo k personálno-organizačným zmenám vo vedení školy, keď pozval do mesta členov Spoločnosti Ježišovej a v roku 1561 im zveril vedenie arcibiskupskej kapitulnej školy.

V 17. a 18. storočí, v čase existencie historickej Trnavskej univerzity, sa stalo z kapitulnej školy gymnázium, ktoré bolo fakticky prípravkou pre štúdium na univerzite, čomu zodpovedala aj jeho pomerne vysoká úroveň. Na gymnázium sa vyučovalo v šiestich triedach podľa jezuitskeho systému *ratio educationis*. V roku 1636 ho navštevovalo 556 žiakov,² v roku 1705, v čase najväčšieho rozkvetu, malo dokonca 880 poslucháčov.³ Po zrušení Spoločnosti Ježišovej a premiestnení Trnavskej univerzity do Budína zostalo trnavské gymnázium bez profesorov, ktorých nahradili svetskí kňazi.

V roku 1807 prevzali trnavské, vtedy už tzv. kráľovské gymnázium, benediktíni, okrem toho vzniklo aj dvojročné teologické lýceum, ktoré bolo prípravou pre teologické štúdium. V roku 1850 benediktíni školu opustili a arcibiskup Ján Scitovský zmenil gymnázium aj lýceum na 4-triedne školy, no o dva roky neskôr ich spojil do 8-triedneho arcibiskupského gymnázia – *Gymnasium Maius Archiepiscopale*.

¹ * Štúdia je čiastkovým výstupom z riešenia grantového projektu MŠ SR VEGA 1/3734/06.

** Za inšpiráciu k výskumu problematiky a za pomoc pri získavaní materiálov si dovoľujeme poďakovať Ing. Petrovi Kučerovi z Arcibiskupského úradu v Trnave.

² KODAJOVÁ, Viera: *Trnavské gymnázium 1554–1976. Dejiny a pramene*. Diplomová práca. Bratislava: FiF UK 1977, s. 27.

³ Tamže, s. 29.

Od 7. februára 1852 sa teda začala písať novodobá história arcibiskupského gymnázia, ktoré sídlilo v budove na dnešnej Hollého ulici. Od roku 1865 bojovala škola s finančnými ťažkosťami, ktoré sa nakoniec vyriešili dohodou s mestom o finančnej podpore a od roku 1910 tiež podpore štátu, ktorá pretrvala aj počas I. svetovej vojny.

Pád Rakúsko-uhorskej monarchie sa odrazil aj na osude gymnázia. Do 15. marca 1919 bol jeho posledným maďarským riaditeľom Emil Hudy. Od tohto dátumu bolo gymnázium poštátnené a premenované na *Katolícke vyššie reálne gymnázium Jána Hollého v Trnave*, čo sa však udialo bez informovania trnavskej cirkevnej vrchnosti. Svedčí o tom list generálneho vikára Richarda Osvalda z 23. 6. 1919 riaditeľovi gymnázia Štefanovi Hatalovi, v ktorom píše: „Očúvam, že tunajší gymnázium, ktorý výlučne cirkve kat. patrilo, vládla za štátne gymnázium a vlastnosť vyhlásila a z razítka nechala vytriefť slovičko: „kat.“. Oslovujem Vás, ráčte – udajúc čísla patričných nariadení – mi úradne sdeliť, či je tomu tak, kedy a jako sa to stalo“.⁴ Osvald zakrátko – 10. júla 1919 – zaslal aj protest Školskému referátu Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska. K protestu sa pridala aj apoštolský administrátor Svätej stolice Pavol Jantausch a v prospech trnavského gymnázia intervenoval u československej vlády aj samotný biskupský zbor, no neúspešne. Pri prevzatí gymnázia štátom nebola podpísaná žiadna zápisnica a štát prevzal bez písomných dokladov inventár, zbierky, knižnicu a budovy gymnázia. Situácia bola čiastočne skonsolidovaná až v roku 1928 dodatočným podpísaním nájomnej zmluvy.

Dňa 1. februára 1938 opätovne založil biskup Pavol Jantausch cirkevné gymnázium s názvom *Rímskokatolícke biskupské reálne československé gymnázium v Trnave* s perspektívou, ž dôjde k zlúčeniu štátneho gymnázia s ním. Nasledujúce štyri roky existovali paralelne vedľa seba v jednej budove aj štátne gymnázium, aj biskupské chlapčenské gymnázium. Dievčatá mohli študovať na rímskokatolíckom dievčenskom gymnázium uršulieniek v Trnave. V roku 1942 štátne gymnázium zaniklo.

Po skončení 2. svetovej vojny boli v roku 1945 všetky gymnáziá poštátnené, v roku 1948 sa zmenila celá ich organizácia. Vznikli 4-ročné gymnáziá, neskôr jedenástročné školy a od roku 1960 stredné všeobecnovzdelávacie školy. Od roku 1960 sa znova prešlo na systém 4-ročných gymnázií, ktorý pretrval až do roku 1990, keď začali opätovne vznikať osemročné gymnáziá. Trnavské gymnázium naďalej nieslo aj nesie meno národovca Jána Hollého.

Po roku 1989 sa v Trnave opätovne objavili snahy o obnovenie trnavského arcibiskupského chlapčenského gymnázia, ktoré napokon vzniklo 18. januára 2001. V jeho zakladacej listine arcibiskup Ján Sokol uvádza, že „...arcibiskupské gymná-

⁴ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Slovenský národný archív v Bratislave, pobočka Trnava (ďalej MV SR – Trnava), fond Gymnázium v Trnave, inv. č. 624.

gium v Trnave je jediným skutočným a legitímnym pokračovateľom vzdelávacieho inštitútu, ktorý bol v Trnave ustanovený v roku 1543 arcibiskupom ostrihomským a metropolitnou kapitulou ostrihomskou, totiž vzdelávacieho inštitútu, ktorý v priebehu časov nadobudol označenie gymnázium, a ktorému bol v rámci reorganizácie vykonanej eminentným a ctihodným pánom Jánom Svätej Rímskej Cirkvi kardinálom Scitovským v roku 1852 udelený názov *Gymnasium Maius Archiepiscopale...*“. Arcibiskupské gymnázium si začalo nárokovať na priestory, v ktorých dodnes sídli Gymnázium Jána Hollého a medializovaný spor, ktorého súčasťou sa stalo aj predbežné súdne opatrenie, je v súčasnosti v súdnom riešení.

Knižná zbierka do roku 1918

Na základe historických osudov gymnázia možno predpokladať, že knižná zbierka školy sa začala formovať už v 16. storočí v čase, keď do Trnavy prišli jezuiti, no prvú konkrétnu zmienku o knižnici nachádzame až v roku 1784. Zloženie knižnice v konkrétnom období súviselo s vyučovacím jazykom: zatiaľ čo v prvých rokoch sa učilo po latinsky, od sedemdesiatych rokov 19. storočia až po vznik Československej republiky sa vyučovalo len po maďarsky.

Predstavu o typologickom zložení knižnice si sčasti môžeme utvoriť podľa zachovaných inventárnych katalógov. V trnavskom archíve sa nachádza dvanásť ručne písaných inventárov knižnice arcibiskupského gymnázia, v Západoslovenskom múzeu v Trnave existuje tlačený katalóg z roku 1879 pod názvom *A nagyszombati érseki főgymnasium könyvtára 1879*,⁵ ktorý zostavil profesor gymnázia a knihovník Lajoš Melčický a autorom úvodného slova je vtedajší riaditeľ školy János Graeffel. Z pôvodných katalógov sa v múzeu zachovali aj rukou písané katalogizačné lístky, na ktorých je uvedená signatúra, predmetové heslo, meno autora, názov diela, číslo zväzku, miesto a rok vydania.⁶

Najstarší zo zachovaných inventárov, vedený v maďarčine, je uložený v trnavskom archíve a pochádza z polovice 19. storočia. Môžeme v ňom nájsť 338 knižných položiek zapísaných v zviazanom, ešte nepredtlačenej katalógu. Knihy sú v ňom tematicky rozdelené, pričom najviac sú zastúpení latinskí a grécki školskí autori (napr. Homér, Herodotos, Platón, Cicero), kresťanskí spisovatelia, knihy z oblasti mytológie, histórie a dejepisu.⁷

⁵ Trnava: Žigmund Winter 1879. 997 s.

⁶ ČAMBÁLOVÁ, Daniela: *Historické tlače v knižničnom fonde Západoslovenského múzea v Trnave*. In: SABOV, Peter, a kol.: *Spríevodca po historických knižniciach na Slovensku I*. Martin: SNK 2001, s. 105.

⁷ MV SR – Trnava, fond Gymnázium v Trnave, inv. č. 593.

Historický tlačený katalóg, ktorý opatruje Západoslovenské múzeum v Trnave, obsahuje abecedne radené záznamy rozdelené do piatich tematických oblastí: história, právo, geografia, teológia, filozofia a pedagogika. Okrem bežných bibliografických údajov, ako sú meno autora, názov diela, počet zväzkov, miesto a rok vydania, rozmer a rozsah titulu, zahŕňajú niektoré záznamy aj poznámku o spôsobe získania diela. Tieto údaje, ako aj possessorské značky v knihách svedčia o tom, že fond v tomto období narastal aj vďaka darom, a to napr. Nándora Knauza, Antala Prileszkého a Ágosta Sipekyho.⁸

Najobsiahlejším zachovaným inventárom knižného fondu gymnázia zapísaným v predtlačenom maďarskom katalógu je súpis z roku 1883–84, v ktorom je zachytených 4573 kníh a časopisov. V dodatkoch k nemu pochádzajúcich z rokov 1884–1885 nájdeme 690 zápisov, medzi ktorými sa objavujú aj slovenské knihy a časopisy.

Inventáre zapísané v nasledujúcich rokoch a dodatky k nim zaznamenávajú pravidelné prírastky kníh: v r. 1885–1886 450, r. 1886–1887 498 položiek. Zachoval sa aj zoznam vypožičaných kníh v rokoch 1872–1873 a inventár prírastkov knižných jednotiek v rokoch 1898–1906, ktorý dokladá finančné ťažkosti gymnázia, pretože ročne pribudli priemerne len 3 knihy.

V roku 1917 sa objavujú tematické katalógy, ktoré svedčia o špecializácii gymnázia: jeden zameraný na medicínu, botaniku a zoológiu so 764 položkami, druhý tematicky rozdelený katalóg kníh prírodovedeckého krúžku s 484 položkami. Zaujímavým je aj tretí, tematicky radený, súpis teologickej literatúry rozdelený na apologetickú a vieroučnú literatúru, životopisy svätých, cirkevné dejiny a časopisy.

Podľa zachovaného dotazníka o školách, ktorý si v roku 1919 vyžiadalo Ministerstvo Československej republiky s plnou mocou pre Slovensko, mala školská knižnica gymnázia spolu cca 40 tis. zväzkov, z toho 35 tis. sa nachádzalo v učiteľskej a 5 tis. v žiackej knižnici.⁹ Súčasťou prvej spomenutej boli aj historické knižné fondy, ktoré však v tomto čase už neboli bežne používané a pravdepodobne ich uložili v depozitoch na rozličných miestach Trnave.

O bohatosti a historickej hodnote knižnej zbierky však svedčí aj fakt, že prejavilo o ňu záujem Ministerstvo školstva a národnej osvety, ktoré žiadalo najskôr o vyčlenenie vzácnych kníh z fondu gymnázia¹⁰ a neskôr o vydanie celej zbierky

⁸ ČAMBÁLOVÁ, Daniela: c. d., s. 99 a s. 105.

⁹ MV SR - Trnava, fond Gymnázium v Trnave, inv. č. 594–601 a 624.

¹⁰ MV SR - Trnava, fond Gymnázium v Trnave, list tajomníka Ministerstva školstva a národnej osvety Drtinu z 11. 6. 1919 adresovaný riaditeľstvu Československého štátneho reálneho gymnázia v Trnave: „Jsou-li knihy učitelské knihovny označeny razítkem ‚A lath. érs. fögymnasium Könyvtára Nagyszombathan‘ jsou nepochybne majetek gymnasijsní, být i byly uloženy v místnos-

pre novozałożenú Univerzitnú knižnicu v Bratislave. Udialo sa tak listom ministerstva riaditeľstvu československého štátneho reálneho gymnázia v Trnave: „Po návrhu štátneho inspektora archívů a knihoven na Slovensku ukládam Vám, aby ste univerzitní knihovně v Bratislavě dali k dispozici všechna knižní díla, pokud jich není pro vědeckou nebo žákovskou potřebu, zejména: I./ veškerá díla vydaná před rokem 1848, II./ unikáty, pokud by se sešly, nebo i díla vydaná po roce 1848, jež bylo lze obtížně shledati, III./ ev. noviny, časopisy a všechny knihy nepotřebné. Až budou tyto knihy přejímány, má hlas při jich výběru ředitel ústavu i příslušný odborník. Ev. difference rozhodnu sám. Při tom budiž dbáno však jen naléhavé potřeby ústavu a důležitého cíle vybudovati řádně knihovnu univerzitní a později i knihovnu slovenskou národní. Habrman, v. r., ministr.“¹¹

O tomto dokumente sa dozvedel trnavský vikár Richard Osvald, ktorý proti prevzatíu knižnice ostro protestoval listom zo dňa 26. 2. 1920, pričom v ňom ministrom oznámil, že knižnica je súkromným majetkom cirkvi: „Začalo sa vyprávať v meste, že knižnica tunajšieho gymnáziuma má byť čiastočne do Bratislavy prevezená. Počujúc tento znepokojujúci chýr, vyzval som riaditeľstvo gymnáziuma, aby mne zprávu podalo, čo je vo veci. Pán Riaditeľ mi tú odpoveď dal, že je to na základe nariadenia Ministerstva školstva a národnej osvety z dňa 6. febr. 1920 čís. J. 66288/19. Pane Minister! Trnavské gymnázium je gymnázium katolíckej cirkvi a nie majetok štátu; všetko zariadenie, všetok nábytok, ktorý sa v ňom nachádza, tak aj knižnica je výlučným majetkom a výlučnou vlastnosťou katolíckej cirkvi. Vlastnostné toto právo cirkiev dosavád nikomu neodstúpila, preto odtiaľ sa nič vziať nemôže a nesmie a jestli by sa vzalo, bolo by to naštrbenie práv cirkevných a urazenia slovenských katolíkov, ktorí ako Vám je dobre známo, horíme za naše náboženstvo a naše práva.“¹²

Minister Habrman vzal na vedomie Osvaldov protest a následne svoje rozhodnutie o odovzdaní gymnaziálnej knižnice Univerzitnej knižnici v Bratislave zrušil 24. marca 1920: „Poněvadž dosud nebylo skončeno jednání o převzetí budov a sbírek bývalých katolických středních škol na Slovensku do správy státu, nelze volně disponovati sbírkami a ostatními součástmi inventářů těchto ústavů. Z té příčiny zastavuji až do dalšího opatření, udeleného ředitelství štátního reálného gymnasia v Trnavě vynesení ze dne 6. února 1920 čís. 66288 ex 1919, aby byla část kni-

tech katol. semináře. Dle indexu knihovna obsahuje i rukopisy a incunabule, dále i knihy starších údobí. Archivní inspektor Dr. Chalupický knihovnu prohlédne a rozhodne, zda není některé knihy rezervovati pro osnovanou národní knihovnu v Bratislavě.“

¹¹ MV SR - Trnava, fond Gymnázium v Trnave, list číslo 66288/1919.

¹² KUČERA, Peter: *Arcibiskupské gymnázium v Trnave 1919-1946*. Interný materiál. Trnava: Arcibiskupský úrad, s. a., s. 8.

hovny tohoto ústavu prevezena do universitní knihovny v Bratislavě.“¹³ Ešte pred ním výkon nariadenia 12. marca 1920 pozastavil Školský referát v Bratislave, ktorý rozposlal obežník na riaditeľstvá stredných škôl v Trnave, gymnáziium v Košiciach a Nitre, v ktorom sa píše, že „vec sa rieši až v dohode s (!) novovymenovaných biskupov resp. pri definitívnom rozrešení (!) právneho stavu gymnasia“.¹⁴ Z toho vyplýva, že do fondu univerzitnej knižnice v Bratislave sa mali dostať knihy nielen z trnavského gymnázia, ale aj z iných trnavských stredných škôl. Zachoval sa aj list štátneho inšpektora archívov a biblioték na Slovensku dr. Chalupeckého, ktorý zastavil výkon nariadenia vlády „bez nového šetrenia výšej (!) zmieneného výnosu previesť“.¹⁵

V prvom liste ministra o zamýšľanom prevezení knižnice do Bratislavy sa uvádza, aby sa oddelili novšie knihy od vzácných historických kníh. Na základe toho možno konštatovať, že relatívne nové knihy, ktoré sa bežne používali pri výučbe, boli z knižničného fondu oddelené a v nasledujúcich rokoch sa inventarizovali už len tie, nie historická časť knižnice. Tá bola vzhľadom na potreby a jazykové zloženie reálneho gymnázia nezaujímavá a v nasledujúcich rokoch ju viac ráz v rámci mesta premiestňovali, čím došlo k poškodeniu i strate kníh.¹⁶

V Trnave v tom čase existoval aj arcibiskupský seminár, ktorý mal záujem o niektoré knihy bývalého arcibiskupského gymnázia. Svedčí o tom list štátneho tajomníka Drtinu adresovaný riaditeľstvu gymnázia, v ktorom sa potvrdzuje, že ak sú knihy nachádzajúce sa v učiteľskej knižnici označené pečiatkou „A lath. érs. fögymnasium Könyvtára Nagyszombatban“, patria nepochybne gymnáziu, a to aj napriek tomu, že sú uložené v priestoroch katolíckeho seminára.¹⁷ Iným dôkazom o záujme seminára o historický fond gymnaziálnej knižnice sú dva zachované súpisy kníh, ktoré odovzdalo československé štátne reálne gymnázium arcibiskupskému semináru.¹⁸

Medzivojnové obdobie

Negatívny vplyv na knižnicu je nepochybne možné pripísať aj nútenému štátnemu záboru budovy gymnázia v roku 1919. Pri preberaní knižnice od zrušeného arcibiskupského gymnázia štátnym gymnáziom nebol v roku 1919 spísaný žiaden

¹³ MV SR - Trnava, fond Gymnázium v Trnave, inv. č. 485.

¹⁴ MV SR - Trnava, fond Gymnázium v Trnave, inv. č. 451.

¹⁵ MV SR - Trnava, fond Gymnázium v Trnave, inv. č. 467.

¹⁶ ČAMBÁLOVÁ, Daniela: c. d., s. 100.

¹⁷ List z 11. 7. 1919. MV SR - Trnava, fond Gymnázium v Trnave, bez označenia.

¹⁸ SNK, Archív literatúry a umenia, sign. RHKS 2022, s. 204: súpis kníh zo 6. 2. 1927 obsahuje 93 a súpis z 27. 6. 1927 57 položiek.

protokol. Túto skutočnosť konštatuje aj zápisnica z 28. novembra 1938, v ktorej sa uvádza, že knižničný fond profesorskej knižnice obsahuje 2172 a študentskej 2206 zväzkov.¹⁹ Zápisnica zo 4. februára 1939 vykazuje v profesorskej knižnici 2170 zväzkov. Knižnica tak obsahovala v roku 1939 spolu 4376 zväzkov, čo je oproti roku 1919 veľký úbytok, ktorý naznačuje, že historický knižný fond z arcibiskupského gymnázia sa do tohto počtu nerátal a bol vyčlenený. Ján Pöstényi vo svojich dejinách Trnave z roku 1938 totiž publikuje, že knižná zbierka gymnázia bola niekoľkonásobne väčšia ako knižnice ostatných kultúrnych a cirkevných inštitúcií v Trnave a mala až 30 tisíc zväzkov.²⁰

Z roku 1939 pochádza zápisnica o odovzdaní vzdelávacieho ústavu jeho novému správcovi Eduardovi Filovi, v ktorej sa dočítame, že profesorská knižnica má 1688 (2172 zväzkov) a žiacka má 2206 inventárnych čísel s poznámkou, že „stav knižnice bývalého arcibiskupského gymnázia nemohol byť prekontrolovaný, lebo je miestnosť neprístupná pre obsadenie predsiene vojskom“. V tom istom roku spisali aj druhú zápisnicu pri odovzdaní gymnázia novému riaditeľovi Trochtovi, ktorá potvrdila stav knižnice podľa predchádzajúcich záznamov. Počas 2. svetovej vojny sa fond knižnice výraznejšie nezmenil ani po stránke kvalitatívnej ani kvantitatívnej.

Akvizícia kníh

Ešte sa v krátkosti dotkneme spôsobu získavania knižných prírastkov a vyradovania kníh zo školskej knižnice v prvých štyroch desaťročiach minulého storočia. V archívnych zložkách sa nachádza mnoho príkladov, nakoľko akvizícia kníh v prvej polovici 20. storočia podliehala politickej situácii, premietajúcej sa v nariadeniach štátnych inštitúcií: napr. v roku 1919 nariadil školský inšpektorát riaditeľom stredných škôl, aby sa všetky maďarské knihy podrobili revízií a dejepis a zemepis sa vyučoval len podľa českých učebníc. Pre vykonanie tohto príkazu mali byť zriadené cenzúrne komisie, ktoré mali zaslať po jednom kuse zo všetkých dovedy používaných maďarských učebníc na ministerstvo.

Politickou klímou bol motivovaný aj obežník datovaný 2. 3. 1934, ktorý prikazuje stredným a národným školám vyradiť resp. uložiť na neprístupné miesto nemecké knihy Maxa Hildeberta Boehma, Viktora Eichlera, Otta Wenzelidesa a ďalších autorov; 9. 4. 1934 bol doručený príkaz o povinnom odbere nemeckých periodík. V auguste 1934 ministerstvo prikázalo odoberať noviny slovenskej mlá-

¹⁹ KUČERA, Peter: c. d., s. 6.

²⁰ PÖSTÉNYI, Ján: *Trnava 1238–1938*. Trnava: Spolok Sv. Vojtecha 1938, s. 64: autor uvádza, že v roku 1918 mala knižnica arcibiskupského gymnázia 30 tis., knižnica Spolku Sv. Vojtecha 3 tis., kapitulská knižnica 5 tis., knižnica Spoločnosti Ježišovej 5 tis., františkánska 5 tis. a knižnica sestier ursulínok 2500 zväzkov.

deže *Mladý život* s odôvodnením, „aby mládež bola vedená v jednotnom duchu na všetkých školách a to v duchu štátotvornom a k brannosti, aby jej bola vštepovaná náležitá úcta k štátnym symbolom“. Listom z 9. 1. 1934 Ministerstvo školstva a národnej osvety zakazovalo zakúpiť do knižnice knihu Ivana Olbrechta *Nikola Šohaj Loupežník* a ak sa tak už stalo, mala byť prevedená do učiteľskej bibliotéky príp. uschovaná u riaditeľa školy. Podľa obežníka z 13. 2. 1939 mali učitelia slovenčiny a katechéti revidovať žiacke knižnice a odstrániť z nich „všetky knihy, ktoré odporujú slovenskému alebo kresťanskému duchu“, nariadenie zo 4. 3. 1939 zase prikazovalo zakúpiť knihu Karola Sidora *Slováci v zahraničnom odboji* a o štyri dni neskôr bol doručený obežník, ktorý nariadil nečítať české články a básne, veľmi stručne preberať literatúru českého osvietenstva a len v skratke tvorbu K. H. Borovského, B. Němcovej i J. Nerudu, ale podrobnejšie vysvetliť ruských klasikov a správne zhodnotiť význam Matice slovenskej.

Archívne pramene nám poskytujú svedectvo aj o tom, že niekoľko kníh sa do knižničného fondu dostalo vďaka darom, napr. v roku 1926 venoval minister zahraničných vecí ČSR knižniciam všetkých stredných a odborných škôl po jednom exemplári *Mierových zmlúv* s príslušnými mapami.²¹ Aj za týmto počínom je samozrejme cítiť politický podtext.

Osudy knižnice po 2. svetovej vojne

V 50-tych rokoch 20. storočia po tzv. Barbarskej noci prešla historická časť gymnaziálnej knižnice (najmä väčšina kníh bývalého arcibiskupského gymnázia) pod správu Slovenského cirkevného úradu. Knihy boli umiestnené spolu s knižnicou Spoločnosti Ježišovej v bývalom univerzitnom kostole, v dnešnom chráme sv. Jána Krstiteľa. Hadrián Radváni uvádza, že ich bolo spolu asi 50 tisíc.²² Žijúci pamätníci dodnes spomínajú, že sa nachádzali v nevyhovujúcich, vlhkých priestoroch sakristie a zbierka sa intenzívne rozkrádala. Až neskôr ich premiestnili do tzv. Parrákovho domu.

Vo februári 1950 začala Matica slovenská (ďalej MS) so zvozmi kláštorných a historických knižníc, no už v krátkom čase sa ukázalo, že inštitúcia nie je na umiestnenie knižníc vybavená priestorovo ani personálne. Navyše ako uvádza jeden z priamych zainteresovaných účastníkov zvozov Jozef Banský, „...pre konzerváciu starých historických knižníc nebolo spočiatku veľa porozumenia. Ba naopak, k úsiliu knihovníkov o zachovanie niektorých starších knižníc ako historických celkov

²¹ MV SR - Trnava, fond Gymnázium v Trnave, inv. č. 629, 637 a 638.

²² RADVÁNI, Hadrián: *Jezuitská a univerzitná knižnica v Trnave. Hľadanie spoločného kultúrneho dedičstva*. Trnava: Trnavská univerzita 2006, s. 33.

stavali sa mnohí miestni činitelia záporne“.²³ Problémom bolo aj to, že matiční pracovníci nemohli spracovávať historické knižné fondy zo svojho sídla v Martine, a preto začali od roku 1954 vznikať miestne pracoviská MS. Jedno z nich, s jediným pracovníkom, zamerané na spracovanie a katalogizáciu kníh jezuitskej knižnice, ostatných trnavských kláštorňých knižníc a knižnice arcibiskupského gymnázia, vzniklo aj v Trnave. Spravovalo asi 60 tis. zväzkov, z ktorých väčšina bola uložená v dvoch nevyhovujúcich prenajatých miestnostiach Parrákovho domu a zvyšok v priestoroch Vlastivedného múzea v Trnave. Na nátlak a po intenzívnej korešpondencii pracovníkov MS s kompetentnými úradníkmi mesto pridelo dve miestnosti v múzeu, kde sa knihy z prenajatých budov premiestnili. K definitívnemu vyriešeniu situácie malo dôjsť v roku 1967, keď sa plánovalo preniesť historický fond do nových, adaptovaných priestorov zrekonštruovaného múzea.²⁴ Medzitým pracovník MS Vendelín Jankovič postupne skatalogizoval knižnicu a vo svojej správe napísanej k 31. 12. 1965 uviedol, že v historickom knižnom fonde sa nachádza 34 302 jednotiek z knižnice bývalého arcibiskupského gymnázia.

Začiatkom sedemdesiatych rokov minulého storočia začala MS rokovať so Západoslovenským múzeom (predtým Vlastivedným múzeom) o deponovaní zbierky.²⁵ V archíve MS sa nachádzajú správy o činnosti jednotlivých detašovaných pracovísk i súhrnné mesačné správy. V jednej z nich z 1. septembra 1970 adresovanej riaditeľovi MS dr. Jozefovi Telgárskemu nachádzame informáciu, že dr. Bálent rokoval s pracovníkom múzea z Trnavy ohľadne premiestnenia historického knižného fondu.²⁶

K premiestneniu došlo až v polovici 80-tych rokov minulého storočia, keď k 1. 7. 1985 odovzdala MS do správy Západoslovenského múzea v Trnave historický knižný fond, ktorý tvorili sčasti knihy jezuitskej knižnice a sčasti knihy bývalého arcibiskupského gymnázia, spolu 37 564 knižničných jednotiek.²⁷ Dokladom tohto aktu je zmluva z 10. 6. 1985, podľa ktorej má múzeum vytvoriť podmienky na

²³ BANSKÝ, Jozef: *Na okraj zvozu a triedenia kláštorňých knižníc na Slovensku*. Matica slovenská, interný materiál, s. 4. Za jeho poskytnutie ďakujem Magdaléne Brinckovej zo SNK v Martine.

²⁴ KUZMÍK, Jozef: *Historické knižnice na Slovensku spravované Maticou slovenskou*. In: Knižný zborník 1968, 1. zv. Martin: Matica slovenská 1969, s. 65.

²⁵ Archív Matice slovenskej v Martine, fond Matica slovenská, list vedúceho národnej knižnice Západoslovenskému múzeu zo dňa 23. 2. 1972. Píše sa v ňom: „...Matica slovenská má v úmysle celý historický knižný fond, uložený v priestoroch Vášho múzea, odovzdať Vám v podobe trvalého depozitu do správy a ochrany.“

²⁶ Archív Matice slovenskej v Martine, fond Matica slovenská, s. n.

²⁷ Tento údaj sme čerpali z hospodárskej zmluvy o prevode národného majetku podľa vyhlášky č. 90/84 Zb. o správe národného majetku a vyhlášky č. 45/83 Zb, ktorú za MS parafoval správca Štefan Krivuš a za Západoslovenské múzeum v Trnave jeho riaditeľ Ladislav Pal. Za jej poskytnutie k nahliadnutiu si dovoľujeme poďakovať Petrovi Sabovovi zo SNK v Martine.

ochranu, spracúvanie a využívanie fondu v súlade s požiadavkami MS. Pracovníci múzea následne zbierku očistili, vytriedili, skatalogizovali a uložili do regálov, najväčšie kusy vyčlenili a ostatné umiestnili v tzv. Oláhovom seminári, kde vzniklo Múzeum knižnej kultúry. V roku 1986 sčítal celý fond 46 016 zväzkov.²⁸

Súčasný stav

V súčasnosti sa väčšina zachovaných kníh z knižnice trnavského arcibiskupského gymnázia nachádza v Západoslovenskom múzeu v Trnave, ktoré premiestnilo svoj historický knižný fond do zrekonštruovanej budovy tzv. Šándorovho domu na Múzejnej ulici, kde ho bádatelia majú možnosť študovať. Niekoľko kníh môže nájsť aj v knižnici Spolku sv. Vojtecha; predpokladáme, že sa do fondu dostali v 50.–60. rokoch 20. storočia.

Vo fonde Slovenskej národnej knižnice v Martine sa nachádza len jedna kniha s otlačkom pečiatky *A lath. érs. fögymnasium Könyvtára Nagyszombath*, a to monografia Geoga Josepha Kögla venovaná občianskemu a trestnému právu.²⁹

Z času na čas sa kniha či rukopis z kedysi veľkej a vzácnnej historickej zbierky trnavského arcibiskupského gymnázia dostane do antikvariátov, v lepšom prípade je ponúknutá niektoej z vedeckých či vzdelávacích inštitúcií v meste, príp. slovenským vedeckým knižniciam. Myšlienka zrekonštruovať historický fond knižnice do podoby spreď 2. svetovej vojny je momentálne nereálna.

Zoznam použitej literatúry

- BANSKÝ, Jozef: *Na okraj zvozu a triedenia kláštorných knižníc na Slovensku*. Matica slovenská, interný materiál.
- ČAMBÁLOVÁ, Daniela: *Historické knižničné fondy Západoslovenského múzea v Trnave*. In: Teória a výskum knihovníctva a bibliografie. Výskumy č. 40. Historické knižné fondy. Martin: Matica slovenská 1988.
- ČAMBÁLOVÁ, Daniela: *Historické tlače v knižničnom fonde Západoslovenského múzea v Trnave*. In: SABOV, Peter a kol.: *Spríevodca po historických knižniciach na Slovensku I*. Martin: SNK 2001.
- KODAJOVÁ, Viera: *Trnavské gymnázium 1554–1976. Dejiny a pramene*. Diplomová práca. Bratislava: FiF UK 1977.

²⁸ ČAMBÁLOVÁ, Daniela: *Historické knižničné fondy Západoslovenského múzea v Trnave*. In: Teória a výskum knihovníctva a bibliografie. Výskumy č. 40. Historické knižné fondy. Martin: Matica slovenská 1988, s. 142–143.

²⁹ KÖGL, Georg Joseph: *De jure civili et criminali*. Posonium: J. M. Landerer 1764. 604 s. (sign. SNK SB 4194/1–2). Za poskytnutie informácií ďakujem E. Augustinovej zo SNK v Martine, ktorá spolu s A. Klimekovou pripravila do tlače Bibliografu územne slovacikálnych tlačí 18. storočia (v súčasnosti je v tlači).

Et bibliothecae habent sua fata. Osudy knižnice Arcibiskupského gymnázia v Trnave v 20. storočí

KUČERA, Peter: *Arcibiskupské gymnázium v Trnave 1919–1946*. Interný materiál.

Trnava: Arcibiskupský úrad, s. a.

KUZMÍK, Jozef: *Historické knižnice na Slovensku spravované Maticou slovenskou*.

In: Knižný zborník 1968, 1. zv. Martin: Matica slovenská 1969.

RADVÁNI, Hadrián: *Jezuitská a univerzitná knižnica v Trnave. Hľadanie spoločného kultúrneho dedičstva*. Trnava: Trnavská univerzita 2006.

